

7) прыём калейдаскапічнасці, шырокая часавая і прасторавая пана-рама надаюць тэксту сапраўднае эпічнае гучанне;

8) нараджэнне і смерць часта не з'яўляюцца ў творы падзеяй у тым сэнсе, як падзею разумеюць у нараталогіі;

9) нягледзячы на тып наратар-хранікёра, аповед нельга назваць цалкам аб'ектыўным і неэмацыянальным.

У творы вылучаецца наратыўная стратэгія – інтэрферэнцыя летапіснай стылізацыі і раманнага аповеду.

Літаратура:

1. *Адамовіч, А.* Каментарыі / А. Адамовіч // М. Гарэцкі. Збор твораў: у 4-х т. Т. 4. Камароўская хроніка: Аповесць; Летапіс жыцця і творчасці. – Мінск: Маст. літ., 1986. – С. 310–331

2. *Гарэцкі, М.* Збор твораў: у 4 т. Т. 4. Камароўская хроніка: Аповесць; Летапіс жыцця і творчасці / М. Гарэцкі. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 384 с.

3. *Шмид, В.* Нараталогія / В. Шмид. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.

*Алена Ярмоленка
(Гомель)*

ТРАДЫЦЫІ І НАВАТАРСТВА Ў АПАВЯДАННІ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА «У ЛАЗНІ»

У гісторыі беларускай літаратуры можна ўзгадаць шмат выдатных імёнаў пісьменнікаў пачатку XX ст. Сярод класікаў беларускай літаратуры вылучаецца асоба М. Гарэцкага, пісьменніка-філосафа, пісьменніка-містыка. У поўным зборы твораў Я. Купалы змешчаны артыкул «Нашы пісьменнікі і грамадскія дзеячы на вайне» («Наша ніва», 1914, № 37, 18 верасня). Класік беларускай літаратуры называе М. Гарэцкага маладым і здольным пісьменнікам і адзначае незвычайную асаблівасць, якая вылучае яго сярод іншых: «М. Гарэцкі, пісьменнік-містык, родам з Магілёўшчыны, каморнік (землямер)» [4, с. 359].

Ужо з першых крокаў на шляху мастацкай творчасці М. Гарэцкі ўпэўнена заявіў пра сябе і заняў сваё месца на «літаратурным небасхіле». Па сведчанню крытыкаў і літаратуразнаўцаў пачатку XX ст. проза М. Гарэцкага адразу вызначалася наватарскімі тэндэнцыямі: стварэннем новага героя – маладога інтэлігента сялянскага паходжання, глыбокім псіхалагізмам у адлюстраванні ўнутранага свету гэтага героя. Адзначана была і ўвага да праблем вёскі, дакладнае апісанне беларускага побыту, а, галоўнае, непадробная цікавасць да духоўнага жыцця простага селяніна.

Грунтоўны аналіз першага зборніка М. Гарэцкага можна знайсці ў артыкуле В. Ластоўскага «М. Гарэцкі. Рунь» (1914). В. Ластоўскі піша аб наватарстве, глыбіні, беларускасці твораў: ««Рунь» – гэта не зборнік апавяданняў мляўка-стагнальных і не скалазубства з вяскоўца, з яго мазалёў і цемнаты, гэта першая ў нашай літаратуры паэма-трагедыя Маладой Беларусі. Першы голас беларускай, маладой набалеўшай душы «на увесь свет, на Белу Русь»» [2, с. 286].

Артыкул «Ідэолаг народнае інтэлігенцыі (Максім Гарэцкі)» (1922) А. Луцкевіча цалкам прысвечаны асобе М. Гарэцкага. А. Луцкевіч называе М. Гарэцкага найглыбейшым ідэолагам беларускай адраджэнскай народнай інтэлігенцыі, прыводзіць біяграфічныя дадзеныя і звесткі аб пачатковым этапе яго творчай дзейнасці: «На шлях беларускай сьвядомасці ўзышоў зусім самастойна, пачаўшы, яшчэ ў Вольшы (1907 г.), зь перапісвання «Панскага ігрышча», дэкламавання «Тараса на Парнасе» і наўмыснага ўжывання ў школе «мужыцкае мовы». Аб «Нашай Ніве» пачуў першы раз у Горы-Горках у 1912 годзе ад таварыша-вучня, паляка зь Вільні, выпісаў пробныя нумары, наўчыўся чытаць, пісаць, стаў пасылаць карэспандэнцыі, а потым апавяданні, зь якіх першае – «У лазні» (канец 1912 году)» [3, с. 111].

Самыя першыя творы маладога пісьменніка былі высока ацэнены сучаснікамі М. Гарэцкага. Яны адзначалі глыбокае пранікненне ў сутнасць мастацкага вобраза, увагу да вострых сацыяльных праблем, дэталёвае апісанне пачуццяў і перажыванняў герояў. Так, на першы погляд, невялікая бытавая замалёўка з паўсядзённага сялянскага жыцця ператвараецца ў М. Гарэцкага ў даследаванне нораваў і звычаяў беларускай вёскі пачатку XX ст., адлюстраванне лёсу сялянскага сына, які вучыцца ў горадзе і прыехаў да бацькоў на канікулы («У лазні»).

Вельмі важная для разумення канцэпцыі твора прасторава-часавая арганізацыя сюжэта. Назва апавядання сведчыць аб канкрэтным месцы дзеяння – лазні. Лазня ў апавяданні становіцца сімвалам закінутай вёскі, у якой пануюць цемната і забабоны, у век тэхнічнага прагрэсу вераць у чараўнікоў і ваўкалакаў. М. Гарэцкі паказвае лазню як нешта бруднае, нячыстае: *«Вачам стала горка ад дыму. Нагам было едка стаяць на гразнай сцюдзёнай зямлі. Галава ўдарылася аб шост. Жарыня была на версе, як у пекле. Не можна было нічога разгледзець... «Госпадзі, памілуй, і Божухна, злітуйся, і Мірам Найвышняму памолімся», – прыгаварваў адзін у помач рукам, а другі, трэці, чацвёрты не грэбавалі і самай бруднай лаянкай. Аж прыкра зрабілася Кліму ад гідкіх слоў, што насіліся ў цёмным, гарачым, свойабразным пекле – гэтай лазні»* [1, с. 48]. Атрымаўшы адукацыю, малады інтэлігент Клім хоча несці свет ведаў сваім родным і знаёмым, прывозіць ім кнігі, а яны гуляюць у карты і мыюцца ў сапраўд-

ным «пекле». Невыпадкова атаясамлівае аўтар лазню з пеклам. Пекла – фальклорны архетып, у хрысціянскіх уяўленнях – месца вечнага пакарання нячысцікаў і душ грэшнікаў. Уяўленні пра пекла (антытэзе раю) засноўваюцца на супрацьпастаўленні нябеснага і падземнага, светлага і змрочнага свету, а таксама на павер’і аб бессмяротнасці душы.

Характарыстыка персанажаў тым больш пераканаўчая і дакладная, бо скінуўшы адзенне, героі здымаюць маскі, паводзяць сябе натуральна і нязмушана. Такі прыём дазваляе М. Гарэцкаму адлюстраваць цэлую галерэю каларытных вобразаў сялян, раскрыць характар галоўнага героя Кліма, які крытычна ацэньвае жыхароў вёскі, параўноўвае гарадское і сялянскае жыццё.

Маладому пісьменніку, які выкарыстоўвае ў асноўным дыялагічную форму нарацыі, удаецца раскрыць унутраны свет, пачуцці і перажыванні, асабліваці характараў персанажаў апавядання «У лазні». У сістэме мастацкіх вобразаў вылучаецца Клім. Гэта новы для беларускай літаратуры пачатку ХХ ст. тып героя-інтэлігента, здольнага да аналізу і самарэфлексіі. Такі персанаж знакавы для творчасці М. Гарэцкага. Аўтабіяграфічны герой, з дапамогай якога пісьменнік асэнсоўвае гістарычныя падзеі эпохі, будзе з’яўляцца ў апавяданнях «Рунь», «Роднае карэнне», аповесцях «У чым яго крыўда?», «Меланхолія», «На імперыялістычнай вайне».

Асаблівай рысай створанага М. Гарэцкім вобраза з’яўляецца яго крытычнае стаўленне да сябе і акаляючай рэчаіснасці. Вырваўшыся з традыцыйнага ладу беларускай вёскі з яе язычніцтвам, ён нічога не прымае на веру, скептычна адносіцца да ўласнай асобы і людзей навокал. Дакладна і аб’ектыўна М. Гарэцкі адлюстроўвае ўнутраную працу свядомасці Кліма, характэрныя толькі для высокамаральнага чалавека хваляванні і духоўныя перажыванні. Упершыню ў тагачаснай літаратуры ў апавяданні «У лазні» М. Гарэцкі востра ставіць праблему ідэнтыфікацыі і самаідэнтыфікацыі, праблему вызначэння сацыяльнай і гістарычнай ролі асобы ў жыцці грамадства. Менавіта такую праблему трэба вырашыць Кліму. Таму так балюча ён перажывае неўладкаванасць і «гразь» бытавых умоў, такім невыносным здаецца яму традыцыйны лад беларускай вёскі, бо перад ім стаіць праблема выбару паміж беспрасветнай сялянскай доляй і жыццём «пана».

Дзеянне ахоплівае зусім невялікі адрэзак часу. Індывідуальны (псіхалагічны) час галоўнага героя ў апавяданні рухаецца павольна. Для М. Гарэцкага важна адлюстраваць псіхалагічную драму маладога чалавека, які толькі ўступае ў жыццё і павінен асэнсаваць сваё прызначэнне. Менавіта ў лазні адбываецца гэта асэнсаванне, пералом думак і пачуццяў Кліма, таму час нібы запавольвае свой рух, падрабязна апісана кожная хвіліна жыцця героя.

Такім чынам, М. Гарэцкі з самых першых крокаў у літаратуры пра-
яўляе сябе як майстра лаканічнай псіхалагічнай прозы, выкарыстоўвае
наватарскія прыёмы ў адлюстраванні месца і часу дзеяння – своеасаблі-
вага хранатопу, звязанага з міфалагічнымі ўяўленнямі беларускага народа.
Апавяданне «У лазні» з’яўляецца праграмным творам, сур’ёзным фунда-
ментам далейшай творчасці М. Гарэцкага, якая застаецца надзённай і акту-
альнай у ХХІ ст. Выкарыстоўваючы традыцыйную форму апавядання і тра-
дыцыйную тэму сялянскага жыцця, ён стварае новы тып героя, здольнага
да самааналізу, уздымае вострую праблему нацыянальнай ідэнтыфікацыі.

Літаратура

1. *Гарэцкі, М.* Збор твораў: у 4 т. / М. Гарэцкі. – Мінск: Маст. літ., 1984–1986. – Т.1: Апавяданні / М. Гарэцкі; аўт. прадм. А. Адамовіч. – 1984. – 446 с.
2. *Ластоўскі, В.* Выбраныя творы / В.Ластоўскі; уклад., прадмова і каментарыі Я. Янушкевіча. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 1997. – 500 с.
3. *Луцкевіч, А.* Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва / А. Луцкевіч. – Мінск: Кнігазбор, 2006. – 460 с.
4. *Купала, Я.* Поўны збор твораў: у 9 т. Т. 8.: Артыкулы, нататкі, выступленні. Калектыўныя творы. / Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., – 2002. – 462 с.

Іван Ясюк
(Мінск)

«ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЕ ЛІТАРАТУРЫ» МАКСІМА ГАРЭЦКАГА: АЎТАРСКІ ПОГЛЯД І ІДЭАЛАГІЧНЫ ЦЭНЗ

«Гісторыю...» Максіма Гарэцкага можна ідэнтыфікаваць па-рознаму: гэта і даследчыцкая праца, і падручнік па беларускай літаратуры, таксама пэўным чынам гэта і прадукт сваёй эпохі, бо ў ім адначасова спалучаюцца індывідуальныя рысы аўтара (пісьменніка, публіцыста, удзельніка літаратурнага працэсу), а таксама ўплыў з боку літаратурных (і пазалітаратурных) інстытутаў. З іншага боку – гэта спалучэнне суб’ектыўнага, прыватнага і акадэмічнага. М. Гарэцкага можна далучыць да навуковага кола, бо ён з’яўляўся членам тэрміналагічнай і літаратуразнаўчай камісій спачатку пры Інбелкульце, а пасля ў Акадэміі навук (як пераемніцы Інбелкульту). Разам з тым, улічваючы асаблівасці тэксту, стылістыку, моўныя характарыстыкі, на якія неаднаразова звярталі ўвагу даследчыкі (Т. Голуб, М. Мушынскі і інш.), становіцца відавочнай «мяжа» паміж суб’ектыўным (у сэнсе прыватнасці, асобнай ацэнкі літаратурнага працэсу) і акадэмічным.

